

CYFARFOD	Y Cyngor Llawn
DYDDIAD	6 Mawrth 2025
TEITL YR ADRODDIAD	Arolygon Cymunedol o dan Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth)(Cymru) 2013
ARGYMHELLIAD	Fod y Cyngor yn cymeradwyo Cynigion Drafft dan adrannau 25 a 31 o Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth)(Cymru) 2013 er mwyn ymgynghori arnynt
AELOD CABINET	Cyng Llio Elenid Owen
AWDUR	Siôn Huws, Rheolwr Priodoldeb ac Etholiadau

Cefndir

1. Ar 7 Mawrth 2024 cymeradwyodd y Cyngor gynnal arolygon cymunedol o dan adrannau 25 a 31 Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth)(Cymru) 2013 ('y Ddeddf'). Adroddir yn ôl ar ganlyniad y cyfnod ymgynghori ac ymchwilio cychwynnol gan gyflwyno argymhellion drafft ar gyfer ymgynghoriad cyhoeddus pellach.

Beth yw Cymuned?

2. At ddibenion yr adroddiad hwn, uned llywodraeth leol islaw lefel cyngor sir neu fwrdeistref sirol (y 'prif gyngor') yw 'cymuned'. Mae ardaloedd cymunedol yn gorchuddio Cymru gyfan. Mae ardal Gwynedd wedi ei rhannu'n 64 cymuned, gyda chyngor cymuned, tref neu ddinas etholedig yn gwasanaethu pob un. Yn y cyd-destun hwn yr un yw statws cyfreithiol y cynghorau beth bynnag y'i gelwir, h.y. maent i gyd yn cael eu hystyried yn 'cynghorau cymuned'. Gall cymunedau yn eu tro gael eu rhannu'n wardiau at ddibenion etholiadol ond nid yw hyn yn anorfod, ac nid yw pob cymuned yng Ngwynedd wedi eu rhannu'n wardiau.

Beth yw Rôl y Cyngor?

3. Fel prif gyngor mae dyletswydd statudol ar Gyngor Gwynedd, o dan Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) 2013 i fonitro'r cymunedau o fewn y sir, a threfniadau etholiadol y cymunedau hynny. Rhaid iddo hefyd gynnal 'arolygon cymunedol' pan fo'r Ddeddf yn mynnu, neu pan fydd yn ystyried bod hynny'n briodol. Wrth gyflawni'r dyletswyddau hyn rhaid i'r Cyngor o hyd geisio sicrhau llywodraeth leol effeithiol a chyfleus.

Beth yw Arolwg Cymunedol?

4. Mae hyn yn golygu fod y prif gyngor yn edrych ar ffiniau cymunedau a/neu'r trefniadau etholiadol fewn y cymunedau. Mae dau fath o arolwg cymunedol y dylai'r Cyngor ystyried eu cynnal felly:

a. Arolwg o ffiniau cymunedau (o dan adran 25 o'r Ddeddf)

Arolwg o ffiniau un neu fwy o gymunedau i sicrhau eu bod yn parhau i adlewyrchu hunaniaeth yr ardal dan sylw ac yn hwyluso llywodraeth leol effeithiol a chyfleus. Gellir argymhell newidiadau i ffiniau cymunedau, sy'n cynnwys newidiadau i ffin cymuned bresennol, neu ddiddymu cymuned bresennol a chreu cymuned newydd. Cyflwynir yr argymhellion i Gomisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru, sydd â'r hawl i wneud y gorchymyn fyddai'n dod a'r newidiadau i rym.

b. Arolwg o'r trefniadau etholiadol (o dan adran 31 o'r Ddeddf)

Mae hyn yn golygu edrych ar y trefniadau etholiadol o fewn cymuned benodol sef, yn gryno, y sefyllfa o safbwynt wardiau a nifer y cynghorwyr. Y Cyngor fyddai'n gwneud y gorchymyn i ddod â'r newidiadau yma i rym.

Y Broses ac Amserlen

5. Mae'r broses statudol y mae'n rhaid ei dilyn wrth gynnal arolwg cymunedol yr un fath, i raddau helaeth, ar gyfer y ddau fath o arolwg cymunedol. Dim ond o ran y canlyniad yr arolwg, a'i weithredu, y mae'n wahanol. Gan y Cyngor mae'r grym i wneud gorchymyn i weithredu newidiadau i drefniadau etholiadol cymunedau ond bydd rhaid cyflwyno argymhellion i'r Comisiwn, fel yr awdurdod gweithredu, i wneud unrhyw newidiadau i ffiniau cymuned.

6. Mae'r Ddeddf yn gosod pedwar cam hanfodol i'r broses:

- Cyhoeddusrwydd cychwynnol
- Ymchwiliad ac ymgynghoriad cychwynnol - diben y cam hwn yw galluogi prif gyngor i gasglu'r wybodaeth y bydd arno ei hangen wrth ystyried a pharatoi unrhyw gynigion ar gyfer newid)
- Cynigion drafft (ac ymgynghoriad ar y cynigion hynny); ac
- Argymhellion Terfynol

7. Ar 7 Mawrth 2024 cymeradwyodd y Cyngor gynnal arolygon cymunedol o dan adrannau 25 a 31 y Ddeddf ynghyd â chylch gorchwyl ac amserlen. Oherwydd i Etholiad Cyffredinol y DU gael ei alw ar fyr rybudd ym mis Mehefin 2024 nid oedd modd bwrw mlaen gyda'r ymchwiliad a'r ymgynghoriad cychwynnol fel y bwriadwyd a bu raid addasu'r amserlen fel canlyniad . Mae'r amserlen ddiwygiedig isod.

Amserlen Ddiwygiedig

Cam	Cam Gweithredu	Dyddiad
Cymeradwyo cynnal Arolwg	Y Cyngor yn cymeradwyo egwyddor yr Arolwg Cymunedol a'i Gylch Gorchwyl.	
Cyhoeddusrwydd Cychwynnol ac Ymgynghoriad 1	Cynnal cyhoeddusrwydd cychwynnol a chyhoeddi cylch gwaith. Dechrau Cyfnod ymgynghori o chwe wythnos ar y Cylch Gwaith yn dechrau gyda chyhoeddi Cylch Gorchwyl yr Adolygiad.	11/11/24
Ymgynghoriad Cyhoeddus yn dod i ben		20/12/24
Ystyried y sylwadau a pharatoi Cynigion Drafft		Ionawr/Chwefror 2025
Cymeradwyo Cynigion Drafft	Cynigion Drafft i'w hystyried gan y Cyngor a'u cymeradwyo ar gyfer ymgynghori pellach	Cyngor Llawn 6 Mawrth 2025
Ymgynghoriad 2	Cyhoeddi'r adroddiad yn unol â gofynion y Ddeddf a gwahodd sylwadau gan yr ymgynghorai gorfodol a budd-ddeiliad perthnasol eraill (8 wythnos)	Mawrth /Ebrill 2025

Ystyried y sylwadau a pharatoi adroddiad terfynol i'r Cyngor Llawn	Cyngor i benderfynu ar yr argymhellion terfynol	Cyngor Llawn Gorffennaf 2025
Cyhoeddi argymhellion terfynol fel y cytunwyd	Cyhoeddi'r Adroddiad terfynol (1) Gwneud y Gorchymyn ar gyfer yr Arolwg adran 31 (6 wythnos ar ôl cyhoeddi'r Adroddiad Terfynol) (2) Cyflwyno argymhellion Arolwg adran 25 i'r Comisiwn	Gorffennaf/Awst 2025
Gorchmynion yn dod i rym	Etholiadau Llywodraeth Leol nesaf	Mai 2027

Ymatebion i Ymgynghoriad 1

8. Derbyniwyd 7 ymateb i'r ymgynghoriad cychwynol a cheir manylion yn **Atodiad 1**

Arolwg o Drefniadau Etholiadol (adran 31)

9. Cymeradwywyd y bwriad i edrych yn benodol ar y cwestiwn a ddylid rhannu cymunedau i wardiau cymunedol at ddibenion etholiadau i'r cyngor cymuned. Gwnaed hyn gan ystyried, yn unol ag adran 33 o'r Ddeddf, a yw nifer neu ddsbarthiad etholwyr y gymuned yn golygu y byddai un etholiad o gynghorwyr cymuned yn anymarferol neu'n anghyfleus, ac a yw'n ddymunol i unrhyw ran o'r gymuned gael ei chynrychioli ar wahân ar y cyngor cymuned.

10. O safbwynt gweinyddiaeth etholiad mae goblygiadau i fodolaeth wardiau o fewn cymuned lle, mewn etholiad, ceir mwy o ymgeiswyr nag o seddi mewn un ward, tra nad oes digon o ymgeiswyr i lenwi pob sedd mewn ward arall. Golyga hyn fod rhaid cynnal etholiad ar gyfer un ward er y ffaith, wrth edrych ar y cyngor cymuned yn ei gyfanrwydd, nad oes digon o ymgeiswyr i lenwi pob sedd. Yn ogystal â'r gost i'r cyngor cymuned o gynnal etholiad, gall gymhlethu'r broses o enwebu i'r cynghorau a'r swyddogion etholiadol.

11. Ffactor arall sydd wedi ei hystyried yw sefyllfa wardiau mewn perthynas â'r wardiau sirol. Mewn sefyllfa lle bydd wardiau cymunedol o fewn yr un ward sirol bydd rhagdybiaeth y dylid eu diddymu i geisio sicrhau cysondeb yn y broses etholiadol, oni bai bod rheswm arall dros eu cadw.

12. Wedi dweud hyn, mae'r broses yn gofyn am bwysu'r ystyriaethau yma yn erbyn unrhyw resymau penodol pam y byddai'n addas i ran o'r gymuned gael ei chynrychioli ar wahân ar y cyngor cymuned a bod felly gyfiawnhad dros gadw wardiau. Mae'r ymgynghoriad yn gyfle i gyflwyno rhesymau o'r fath fel y gellir eu hystyried.

Y Cynigion Drafft – Arolwg o Drefniadau Etholiadol

13. Mae'r Cynigion Drafft yn cael eu cyflwyno yn **Atodiad 2**. Maent wedi eu paratoi ar sail yr ystyriaethau uchod ynghyd ag unrhyw ymatebion a dderbyniwyd mewn ymateb i'r ymgynghoriad. Gwelir hefyd bod dau gynnig drafft i newid ffiniau wardiau o fewn cymunedau i'w gweld ar ffurf mapiau yn **Atodiad 3**

Adolygiad Ffiniau (adran 25)

14. Cymeradwywyd cynnal arolwg o ffiniau cymunedau penodol lle amlygir rheswm posib dros newid. Yn aml bydd hyn yn briodol yn sgil newidiadau fel datblygiadau tai newydd neu anghysondebau fel strydoedd neu eiddo sydd wedi eu gwahanu oddi wrth weddill eu cymuned naturiol. Y materion penodol oedd y canlynol.

- Llanllechid - ar hyn o bryd mae ffin y gymuned yn rhannu stad tai Llwyn Bedw gan olygu bod rhai tai yng nghymuned Bethesda. (Cyflwynwyd gan Gyngor Cymuned Llanllechid).
- Y Felinheli – ar hyn o bryd mae nifer o eiddo sydd ar hyd Ffordd Heulyn ac o fewn pentref y Felinheli yng nghymuned Pentir yn hytrach na chymuned Y Felinheli. (Cyflwynwyd gan Gyngor Cymuned y Felinheli)
- Llanegryn - mae unigolyn preifat wedi cyflwyno cais i addasu ffin cymuned Llanegryn fel bod holl dir Fferm Rhydygarnedd yn dod o fewn y gymuned honno gan fod rhan wedi ei symud i gymuned Tywyn yn 1987.
- Llanelltyd a Ganllwyd - y byddai'n gwneud synnwyr i uno'r ddau gyngor gan greu un cyngor yn Nyffryn y Mawddach yn cwmpasu'r ardal o'r Ganllwyd i Bontddu. Nodwyd bod y ddwy ardal yn debyg iawn o bod yr un materion yn cael eu trafod. (Cyflwynwyd gan gynghorau cymuned Llanelltyd a Ganllwyd)

15. Ni chyflwynwyd mater ychwanegol sydd angen sylw o dan y broses hon mewn ymateb i'r ymgynghoriad.

Cynigion Drafft – Adolygiad Ffiniau

16. Mae'r Cynigion Drafft wedi eu rhestri isod ac i'w gweld ar y mapiau sydd wedi eu cynnwys yn **Atodiad 3**.

- Trosglwyddo eiddo sydd ar hyd Ffordd Heulyn ac o fewn pentref y Felinheli o gymuned Pentir i gymuned y Felinheli
- Trosglwyddo y rhan hynny ystâd tai Llwyn Bedw sydd yng nghymuned Llanllechid i gymuned Bethesda fel bod y stad gyfan yng nghymuned Bethesda.
- Trosglwyddo tir o fferm Rhydygarnedd o gymuned Tywyn i gymuned Llanegryn fel bod yr holl eiddo o fewn cymuned Llanegryn
- Cyfuno cymunedau Llanelltyd a Ganllwyd i sefydlu cymuned newydd.
Byddai'r cymunedau presennol yn cael eu diddymu gan sefydlu ardal gymuned a chyngor cymuned newydd. Fel canlyniad bydd angen ystyried os dylid rhannu'r gymuned newydd yn wardiau, nifer yr aelodau ac enw'r gymuned newydd.

Mae canllawiau'r Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru - 'Arweiniad i Brif Gynghorau ar Gynnal Arolygon Cymunedol' yn awgrymu, yng nghyd-destun cyfuno cymunedau - *"Oni bai bod ystyriaethau penodol yn awgrymu dull gwahanol, fe allai fod yn fwyaf priodol i wardiau'r gymuned newydd adlewyrchu ffiniau'r cymunedau blaenorol sydd wedi cael eu cyfuno."*

Cynigir felly creu cymuned 'Dyffryn Mawddach' yn cynnwys dwy ward sef wardiau 'Ganllwyd' a 'Llanelltyd' i gyd-fynd gydag ardaloedd daearyddol a nifer aelodau presennol y cymunedau fyddai'n cael eu cyfuno.

Camau Nesaf

17. Os bydd y Cyngor yn cymeradwyo'r Cynigion Drafft, cyhoeddir Adroddiad Cynigion Drafft yn unol â gofynion y Ddeddf a rhoddir cyhoeddusrwydd i'r ffaith y gellir cyflwyno cynrychioliadau i'r awdurdod yn ystod y cyfnod ymgynghori cyhoeddus. Fe'i hanfonir at yr ymgynghoreion a ragnodir yn y Ddeddf, sy'n cynnwys pawb a ymatebodd ar y cam rhagarweiniol. Yn ogystal â'r ymgynghoreion gorfodol byddwn yn ei anfon at y canlynol

- Y Cynghorau Cymuned
- Y Cynghorwyr Sir
- Aelodau o'r Senedd
- Aelodau Seneddol
- Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru
- Comisiynydd y Gymraeg

18. Bwriedir cynnal cyfnod ymgynghori o wyth wythnos (gall fod am gyfnod o rhwng 6-12 wythnos o dan y Ddeddf).

Asesiad Effaith Cydraddoldeb

19. Nid welir fod unrhyw oblygiadau uniongyrchol yn deillio o'r argymhellion yn yr adroddiad hwn. Mae'r awdurdod yn cynnal adolygiad statudol penodol ar wahân o ardaloedd a gorsafoedd pleidleisio, sy'n cynnwys ystyriaethau hygyrchedd a mynediad. Fel rhan o'r broses honno mae'n rhaid i'r awdurdod, cyn belled ag y bo hynny'n rhesymol ac yn ymarferol, ddynodi manau sy'n hawdd i etholwyr sydd ag anableddau eu cyrraedd.

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol

20. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 ynglŷn â gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru. Mae'r ddeddf yn gosod dyletswydd llesiant ar gyrrff cyhoeddus sydd wedi ei anelu at gyflawni 7 o nodau lesiant sef Cymru sydd yn llewyrchus, gydnerth, iachach, mwy cyfartal gyda chymunedau cydlynus a diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu ac sy'n gyfrifol ar lefel byd eang. Bydd y Gwaith yn cael ei gynnal gan ddal sylw at y gofynion yma ac unol a'r 5 ffordd o weithio

Yr Iaith Gymraeg

21. Bydd unrhyw gynigion terfynol sydd â goblygiadau i enwau cymunedau neu wardiau yn cael eu ffurfio gan gymryd i ystyriaeth unrhyw sylwadau neu gyngor a dderbynnir wrth Wasanaeth Democratiaeth ac Iaith y Cyngor a Chomisiynydd y Gymraeg.

Argymhelliad

22. Cymeradwyo'r Cynigon Drafft o dan adrannau 25 a 31 Deddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) 2013 er mwyn cynnal ymgynghoriad cyhoeddus o dan adran 35(3) o'r Ddeddf.

Barn y Swyddogion Statudol

Swyddog Monitro

Mae'r prosiect yma wedi ei arwain gan y Gwasanaethau Cyfreithiol ac rwy'n fodlon gyda priodoldeb y penderfyniad a geisir.

Prif Swyddog Cyllid

Dim gwrthwynebiad o safbwynt priodoldeb ariannol.